Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 2 mars 1943 kl. 3 e. m.

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska riksbankens tillstånd och huru densamma styrd och förvaltad blivit, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avse metalliska kassans upprätthållande samt myntutväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens protokoll ävensom protokoll från gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1942, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1941, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1942, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivningen, in- och utlåningsrörelsen ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1942 har riksbanken erhållit en vinst av 19,381,373 kronor 25 öre.

I avseende härå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekomma i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av *dels* de allmänna protokoll och protokoll över låneärenden, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1942 intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen

antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1943 ävensom de protokoll, som under samma tid blivit förda vid gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1941—30 juni 1942, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1943 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o.

Räntepolitiken.

Ränteläget var under år 1942 synnerligen stabilt, och räntorna höllo sig i stort sett vid samma nivå som i slutet av år 1941. En stark ökning av penningmarknadens likviditet gjorde sig gällande, som utövade ett visst tryck på ränteläget. Då en utveckling i riktning mot sänkta räntor icke syntes stå i överensstämmelse med den allmänna ekonomiska politiken, hava bankofullmäktige genom olika åtgärder eftersträvat en stabilisering av räntenivån. I sådant syfte hava fullmäktige genom försäljning av obligationer och andra skuldförbindelser sökt minska likviditetsöverskottet, för vilket ändamål riksgäldskontoret haft att i viss omfattning tillhandahålla riksbanken skattkammarväxlar. För fullföljande av denna sin valutavårdande verksamhet hemställde bankofullmäktige, under åberopande av 1942 års riksdags beslut angående disposition över riksgäldskontorets skuldförbindelser för sådant ändamål, i skrivelse den 1 oktober 1942 till riksgäldsfullmäktige, att riksgäldskontoret ville till riksbanken överlämna skuldförbindelser till ett sammanlagt belopp av 500 miljoner kronor och med den tekniska utformning, som sedermera skulle angivas. Den motivering, som bankofullmäktige anförde för denna rekvisition, innefattar förutom en översikt av det aktuella marknadsläget en betydelsefull deklaration av fullmäktiges penningpolitiska program. Fullmäktiges skrivelse är av följande innehåll:

»Det statsfinansiella läget kommer för avsevärd tid framåt att präglas av mycket stora anspråk på utbetalningar för försvarsändamål och begränsade möjligheter att vinna ökade intäkter. Penning- och kapitalmarknaderna komma därför även fortsättningsvis att erhålla betydande nettotillskott av betalningsmedel. Samtidigt kan investeringsverksamheten väntas förbli av begränsad omfattning. Under dessa omständigheter har man att räkna med de vanliga följderna av en stigande lätthet på marknaden, alltså tendenser till räntefall, till stigande aktiekurser och realvärden samt till spekulativ kort investering etc.

Även om man anser sig böra motverka övriga konsekvenser av det lättare marknadsläget, kunde den praktiska betydelse, en låg räntenivå äger i vissa sammanhang, tänkas motivera, att man läte marknadsutvecklingen utlösa en fortsatt räntereduktion. Om en räntesänkning komme till stånd med den bakgrund som här skisserats, skulle detta emellertid betyda, att man på en väsentlig punkt accepterade det lätta marknadslägets inflytande i inflations-

skapande riktning och minskade sina möjligheter att på andra punkter motverka detta. Ur penningpolitisk synpunkt är förutsättningen för den nuvarande finanspolitiken att man på ett tidigt stadium kan bryta återverkningarna av den onormala tillförseln av betalningsmedel till marknaden. Helst bör en sterilisering av medlen ske omedelbart. I varje fall bör man söka förhindra, att de komma till användning i den allmänna rörelsen. Risken för att de skola göra detta ökas emellertid, i den mån de tillåtas föranleda en räntesänkning.

Situationen vore en annan, om lättheten på marknaden vore ett uttryck för att tillgången på realkapital vore god i förhållande till behovet. Läget är emellertid nu det motsatta. I ett knapphetsläge som måste innebära ett ökat behov av produktionsmedel föreligger samtidigt en brist på realkapital uppkommen därigenom, att landets produktionsmedel flera år i följd i väsentlig utsträckning använts för ändamål som ur ekonomisk synpunkt äro improduktiva. Härtill kommer, att den nuvarande räntenivån måste ses mot bakgrunden av rådande prisförhållanden.

Fullmäktige finna sig av anförda skäl böra vidhålla uppfattningen, att räntesatserna icke för närvarande böra tillåtas att sjunka. Vid stigande lätthet på marknaden kan det emellertid komma att visa sig möjligt att stabilisera räntenivån endast genom en statlig upplåning utöver löpande behov. I enlighet med de tankegångar, som föranlett riksdagen att meddela nyss åberopade beslut angående disposition över riksgäldskontorets skuldförbindelser i riksbankens valutavårdande verksamhet, torde en sådan rent penningpolitiskt motiverad upplåning böra verkställas genom riksbankens försorg.

Av vad fullmäktige här uttalat framgår, att fullmäktiges önskan att stabilisera räntenivån ingår som ett led i strävandena att förebygga en fortsatt prisstegring och närmast avser att bidraga till en eliminering av de risker för prisutvecklingen som en alltför stark likviditet på penning- och kapitalmarknaderna får anses inrymma. Fullmäktige vägledas emellertid även av en strävan att på längre sikt stabilisera räntenivån. Tillfälliga kastningar i marknadens likviditet böra icke få utlösa okontrollerade räntefluktuationer. Det är enligt fullmäktiges mening i regel icke heller lämpligt att söka genom starkare ränteförskjutningar styra den ekonomiska utvecklingen. Andra och mer ändamålsenliga utvägar stå vanligen till buds.

Den räntestabilisering, som fullmäktige anse önskvärd, bör dock icke förhindra en viss förlängning av löptiden för statslån av de olika nu gängse typerna. En sådan utveckling synes tvärtom önskvärd och motiverad av marknadsläget. Fullmäktige vilja i detta sammanhang understryka angelägenheten av att statsskuldens genomsnittliga löptid förlänges även genom ett utbyte av kortare mot längre lånetyper, alltså exempelvis medellånga mot långa lån, eller skattkammarväxlar mot obligationer med ett par års löptid. De möjligheter att förlänga statsskuldens löptid, om vilka här erinrats, böra enligt fullmäktiges mening utnyttjas i den utsträckning som vid varje tidpunkt är förenlig med kravet på en upplåning av de fria medlen till oförändrad ränta.»

Utskottet har i detta sammanhang icke ansett sig böra närmare ingå på de av fullmäktige gjorda uttalandena, vilka lämpligen synts böra upptagas i samband med frågan om riksbankens valutapolitik, till vilken fråga utskottet återkommer senare under riksdagen. Vid sådant förhållande har utskottet nu endast velat vad i detta ärende förekommit för riksdagen *Utskottet.*

anmäla.

2:o.

1942 års premieobligationslån.

Revisorerna hava under § 4 i sin berättelse angående riksgäldskontoret upptagit frågan om provisionen till förmedlare av 1942 års premieobligationslån och därvid till en början lämnat följande redogörelse för lånets uppläggning m. m.:

»De under 1930-talet emitterade premieobligationslånen avsågo huvudsakligen konvertering av löpande lån. 1940 beslöto emellertid riksgäldsfullmäktige att emittera ett helt nytt premieobligationslån om 150 miljoner kronor med obligationer à 50 kronor per styck.

Vinstplanen för detta lån var så anordnad, att å varje serie om 2,000 obligationer skulle utfalla tretton vinster vid varje utlottning. Någon bestämd minsta vinstsumma å varje serie hade likväl icke garanterats.

Provision till de förmedlare, genom vilka obligationerna försåldes till allmänheten, utgick vid fast köp av

minst	100	st.	obligationer	med	60	öre	per	obligation	= 1.2 %
»	2.000	»	»	»	75	»	»	»	= 1.5 %
»	10,000	»	»	»	100	»	»	»	= 2 %
»	20,000	»	»	»	150	»	»	»	= 3 %

De firmor, som av riksgäldskontoret auktoriserats för försäljning av premieobligationer mot avbetalning, erhöllo 1 krona per obligation i provision. Vid försäljning i kommission utgick provision med 50 öre per obligation, d. v. s. med 1 %.

Innevarande år beslöts emittering av ett nytt premieobligationslån å 150 miljoner kronor med obligationerna även denna gång lydande å ett belopp av 50 kronor per styck. Sedan det visat sig, att efterfrågan på obligationer avsevärt översteg den bestämda lånesumman, beslöto riksgäldsfullmäktige att utöka lånet med en andra s. k. tranch om likaledes 150 miljoner kronor.

Vinstplanen för vardera tranchen av detta lån är så uppgjord, att vinsterna å en serie om 2,000 obligationer vid varje utlottning skola uppgå till så stort belopp, att en årlig förräntning om 2.1 % erhålles.

Provision å försäljningsförmedling utgick ursprungligen enligt samma grunder som för 1940 års lån. Dock erhöllo avbetalningsfirmorna samma provision som övriga förmedlare, men å andra sidan företogs viss ändring till firmornas nackdel av bestämmelserna om inbetalningen till riksgäldskontoret av influtna avbetalningsbelopp.

Sedan revisorerna begärt uppgift om den provision, som utgått vid emittering av statslån under de senaste åren, hava riksgäldsfullmäktige beslutat nedsätta provisionen för den återstående delen av den s. k. andra tranchen (omkring 50 miljoner kronor) till 25 öre per obligation vid köp av hel serie och till 50 öre i övriga fall. Till postverket skall dock utgå provision med 1 krona per obligation. Dessutom har priset höjts till 52 kronor per obligation vid köp av hel serie samt till 51 kronor i övriga fall. Enstaka poster synas hava försålts till ett pris av 52 kronor 50 öre per obligation.

Till och med den 31 oktober 1942 hade i provision utbetalats:

3,997,970	st.	à	1.50	per	obligation	kronor	5,996,955: —
172,300	»	»	1.—	»	»	»	171,300: —
61,000	»	»	0.75	»	»	»	45,750: —
4,600	»	»	0.60	»	»	»	2,700: —
200	»	»	0.50	»	»	»	100: —
Summa 4,235,570	st.					kronor	6,216,865: —

Samtliga provisioner à 1 krona 50 öre per obligation hava utbetalats till banker och bankirer samt till riksbanken, postverket och Kooperativa förbundet.»

För egen del hava revisorerna i ärendet gjort följande uttalande:

»Genom vinstplanens anordnande med en viss garanterad vinstsumma å varje serie avsågs uppenbarligen att göra premieobligationerna eftersökta även av större kapitalplacerare, vilka genom köp av hel serie kunde erhålla en fast förräntning å sitt kapital jämte möjlighet att deltaga i dragningen om de större vinsterna. En icke obetydlig efterfrågan på hela serier synes under sådana förhållanden hava kunnat förväntas. Även om den för 1940 års premieobligationslån utgående provisionen kan anses hava motsvarat marknadsläget, vilket tidrymden för försäljningen möjligen kan giva vid handen, vill det förefalla revisorerna som om det läge på kapitalmarknaden, som rådde vid tiden för emitteringen av 1942 års lån, ävensom lånets konstruktion kunnat motivera en något större försiktighet vid provisionens utmätande. I varje fall synes provisionsfrågan hava bort upptagas till förnyad prövning, då den s. k. andra tranchen av lånet beslöts, d. v. s. sedan efterfrågan på dessa obligationer i verkligheten visat sig vara avsevärt större än som från början förutsetts. Därigenom skulle icke obetydliga belopp hava kunnat sparas och framför allt, om provision från början hade fixerats till samma belopp som sedermera blivit av riksgäldsfullmäktige fastställda, synes provisionskostnaden hava kunnat avsevärt reduceras.

Vad som sålunda förekommit hava revisorerna velat omförmäla för riksdagen.»

Över revisorernas uttalanden hava *fullmäktige i riksgäldskontoret* i skrivelse den 22 december 1942 — vilken skrivelse återgivits i anslutning till den tryckta revisionsberättelsen (sid. 20—21) — avgivit följande yttrande:

»Vid fastställandet av försäljningsvillkoren för 1942 års premieobligationslån, vilket beträffande såväl vinstbeloppens fördelning å de olika serierna som i övrigt var konstruerat på samma sätt som 1940 års premielån, utgingo fullmäktige från att någon nedsättning lämpligen ej borde ske av den provision, som utgått till försäljare av obligationer av 1940 års premielån. För denna uppfattning talade enligt fullmäktiges mening flera skäl. Det ansågs önskvärt, att det nya lånet bleve slutsålt på kortare tid än vad fallet var med 1940 års lån med hänsyn bl. a. till att räntan å ett premieobligationslån får anses börja löpa fyra månader före första vinstutlottningen, vilken i fråga om 1942 års lån skulle äga rum i februari 1943. Att vid sådant förhållande sänka de utgående provisionerna ansågs så mycket mindre böra ifrågakomma som försäljarnas omkostnader på grund av kristiden ökats sedan år 1940. Det kunde vidare befaras, att den från 10 till 20 procent förhöjda skatten å utfallande vinstbelopp över 25 kr., vilken skatt avdrages vid vinsternas utbetalning, liksom även nedsättningen av det vinstbelopp, som sammanlagt årligen utlottas, från 3.7 procent av lånesumman vid 1940 års lån till 3.3 procent vid 1942 års lån skulle minska intresset för obligationerna av det nya lånet.

Då meddelande om 1942 års premieobligationslån lämnats genom tidningarna, visade sig emellertid efterfrågan å obligationerna vara över förväntan stor, så att mycket snart rekvisitioner inkommit till riksgäldskontoret å ett obligationsbelopp betydligt överstigande lånets hela belopp. För att kunna tillgodose denna stora efterfrågan beslöto fullmäktige att utöka premielånet genom utgivande av en ny tranche av detta till samma belopp och på samma villkor som beträffande den första tranchen. De bestämda försäljningspro-

visionerna ansågos böra tillämpas i fråga om rekvisitioner, som kommit riksgäldskontoret tillhanda intill en viss dag före beslutet om den nya tranchen. För det därefter kvarvarande obligationsbeloppet nedsattes försäljningsprovisionerna på sätt framgår av revisorernas redogörelse. Försäljningskursen å obligationerna höjdes fr. o. m. den 14 september 1942 till 52 kronor för obligation vid köp av hel serie samt till 51 kronor vid övrig försäljning.

Å lånets båda trancher om tillsammans 300 milj. kronor beräknas likviden, sedan nu utestående belopp influtit, komma att uppgå till omkring 294 milj. kronor, vilket innebär, att det utbetalade provisionsbeloppet, efter avdrag av vad som influtit genom ovannämnda överkurs, utgör omkring 6 milj. kronor d. v. s. två procent av lånebeloppet.

Den effektiva räntefoten å lånet har beräknats utgöra cirka 3.5 procent under förutsättning att lånet inlöses efter tio år men endast cirka 3.35 procent om lånet löper för all framtid.»

Utskottet. Såsom fullmäktige erinrat, var 1942 års premielån konstruerat på samma sätt som det närmast föregående, år 1940 utgivna premielånet. Medan tidigare emitterade premielån i främsta rummet varit avsedda för placering hos den stora allmänheten, voro nyssnämnda två lån dessutom anordnade med särskild tanke på försäljning av hela serier till stora kapitalplacerare. I sådant syfte hade varje serie i vinster garanterats ett minimibelopp av 2,100 kronor årligen, vilket, då varje serie är på 100,000 kronor, motsvarar en minimiavkastning av 2.1 %. Den genomsnittliga vinstchansen, d. v. s. förhållandet mellan det årligen utlottade vinstbeloppet och lånesumman, som för 1940 års lån är 3.7 %, utgör för 1942 års lån 3.3 %. Å vinst i sistnämnda lån utgår lotterivinstskatt med 20 procent, vilken skatt understiger den beskattning, som eljest drabbar medelstora och större inkomster. Vinstgarantien innebar med hänsyn härtill en särskild lockelse för kapitalplacerarna, i första hand för större enskilda inkomsttagare samt för aktiebolag m. fl. Även för andra personer och sammanslutningar, vilka med lån finansierat en större eller mindre del av sitt obligationsköp, var vinstgarantien emellertid ägnad att stimulera till inköp av stora belopp.

Nu angivna förhållanden medförde, att 1942 års premielån i väsentlig mån fick karaktären av ett lån för placering av större kapitalbelopp, vilket i förening med den under emissionstiden rådande rikliga kapitaltillgången utgör förklaringen till att på en jämförelsevis kort tid icke mindre än 300 milj. kronor nya premieobligationer kunde vinna avsättning i marknaden. Härvid bör dock framhållas, att obligationsköpare i stor utsträckning fullgjorde sina likvider medelst anlitande av från kreditinrättningarna upplånade medel — enbart affärsbankernas nya lån mot premieobligationer torde uppgå till omkring 140 milj. kronor — samt att försäljningen påskyndades av ett starkt spekulativt intresse från köparnas sida. Lånetypens fördelar ur skattesynpunkt och det i övrigt gynnsamma försäljningsläget synas emellertid icke ha tillräckligt beaktats vid fastställandet av provisionen till banker och bankirfirmor m. fl. för deras medverkan vid lånets försäljning.

Det är uppenbart, att en provision, som tidigare kan ha ansetts vara berättigad vid försäljning av enstaka premieobligationer, icke är lämplig, då det gäller försäljning av stora poster på en gång, t. ex. av hela serier. Provisionen

å 1942 års premielån utgick emellertid under större delen av försäljningstiden efter sådana grunder, att — såsom framgår av den av revisorerna lämnade redogörelsen — ersättningen till låneförmedlarna efter en viss skala ökades med försäljningsbeloppen. I följd härav kom den högsta provisionssatsen, 3 procent, regelmässigt att utgå till låneförmedlarna vid serieförsäljning, vilket ytterligare stimulerade denna försäljning. Denna provision, som tillämpats för större delen av lånet — det totala provisionsbeloppet utgjorde 7.5 milj. kronor — överstiger avsevärt den provision, som utgår vid försäljning av andra statsobligationer, och kan icke anses stå i rimligt förhållande till låneförmedlarnas prestation. Det måste därför anses vara en riktig åtgärd, att provisionen mot slutet av försäljningen reducerades till $^1/_2$ procent vid köp av hel serie och till 1 procent vid köp av mindre poster, varvid dock provisionen till postverket sänktes endast till 2 procent. Vid den tidpunkt, då provisionen nedsattes, var emellertid i det närmaste hela lånet placerat, varför någon större besparing ej kunde ernås genom nedsättningen.

I likhet med revisorerna är utskottet av den uppfattningen, att en större försiktighet bort iakttagas vid provisionens utmätande. Särskilt gäller detta i fråga om serieförsäljningen. Samma provisionssatser hava visserligen tillämpats vid närmast föregående premielån av år 1940, men förhållandena vid emissionen av premielånet hösten 1942 avveko i väsentlig mån från dem som förelågo, då 1940 års premielån emitterades på våren samma år. I avseende härå bör särskilt framhållas, att läget på kapitalmarknaden under hösten 1942 på grund av riklig tillgång på placeringsmedel och betydande kassaöverskott hos affärsbanker och sparbanker var avsevärt gynnsammare för en premielåneemission än under våren 1940, då placeringsintresset dessutom dämpades av det utrikespolitiska läget.

Beträffande den skattebesparing, som i vissa fall kan ernås vid köp av 1942 års premieobligationer, har utredning verkställts inom riksbanken i en den 26 augusti 1942 dagtecknad promemoria. Av denna utredning framgår, att det vid en inkomst av något över 30,000 kronor lönar sig för en enskild person att, även om man endast räknar med den garanterade minimiavkastningen av 2.1 %, placera ett kapital om 100,000 kronor i en hel serie premieobligationer i stället för i ett $3^1/_2$ % statslån. Räknar man däremot med den genomsnittliga avkastningen av 3.3 %, ger samma placering redan vid en inkomst av 20,000 kronor en skattebesparing av icke mindre än 650 kronor, i det att nettoavkastningen efter skattebetalning blir 2,700 kronor vid placering i premielånet mot 2,052 kronor vid placering i ett vanligt $3^1/_2$ % obligationslån. Skattebesparingen ökar givevis ju högre inkomsten är. Vid ett taxerat belopp av 100,000 kronor blir sålunda nettoavkastningen i förra fallet 2,700 kronor mot 1,106 kronor i senare fallet, vilket innebär en skattebesparing av i runt tal 1,600 kronor. Då aktiebolagens skatter för närvarande uppgå till minst 40 procent av det taxerade beloppet, blir även för dem skattebesparingen betydande. Alldeles särskilt stora synas på grund av den utformning, beskattningen för livförsäkringsbolagen erhållit, fördelarna med premieobligationsköp vara för dessa bolags vidkommande.

De fördelar i beskattningshänseende, som sålunda kunna ernås genom placering i premielånet, motsvaras av minskade skatteinkomster för staten och kommunerna. Hänsyn härtill synes emellertid icke ha tagits vid fastställandet av villkoren för lånet, i följd varav lånet blivit en ur det allmännas synpunkt mindre tillfredsställande transaktion. Då det är av största vikt, att vid uppläggandet av ett statslån samtliga samhällsekonomiska konsekvenser av lånet tagas i betraktande, vill utskottet framhålla önskvärdheten av att vid utgivande av ett kommande premielån även skattesynpunkten vinner tillbörligt beaktande. Därjämte synes provisionen böra sänkas samt eventuellt utgå efter en enhetlig procentsats. I syfte att minska intresset för premieobligationer från de större kapitalplacerarnas sida bör vidare övervägas, huruvida icke serieförsäljningen borde slopas samt vinstgarantien borttagas eller väsentligt reduceras. Det bör nämligen hållas i minnet, att premielånen kunna försvara sin plats i den statliga upplåningen endast om de verkligen fylla sitt ursprungliga ändamål att huvudsakligen från vissa kategorier mindre inkomsttagare uppsamla ett tillskott till budgetens finansiering och därigenom bidraga till en ökning av sparandet. För upplåning av större belopp från större inkomsttagare böra andra låneformer än premielån anlitas.

I detta sammanhang vill utskottet ur principiell synpunkt något beröra frågan om storleken av den ränta, som staten bör utlotta i vinster å ett premielån. Utskottet utgår härvid till en början från att lånet är så utformat, att detsamma icke genom vinstgaranti eller annorledes medför någon förtäckt skattelindring. En möjlighet är då att bestämma lånets förräntning med utgångspunkt från den vid emissionstillfället gällande effektiva avkastningen å vanliga räntebärande statslån med ungefär samma löptid. Denna beräkningsgrund har tillämpats i fråga om hittills emitterade premielån och har motiverats med att köpare av premieobligationer böra komma i åtnjutande av i stort sett samma ränteförmåner som köpare av vanliga statsobligationer. En härifrån avvikande uppfattning uttalades av bankoutskottet år 1934 (utl. nr 28), i det att utskottet då framhöll, att villkoren för premielånen, vilka så väsentligt skilja sig från vanliga räntebärande obligationslån, i första hand borde bestämmas med hänsyn till läget på den speciella marknaden för premieobligationer. Utskottet är fortfarande av samma uppfattning. Den hittills tillämpade metoden har i alltför hög grad gynnat obligationsköparna, vilket tagit sig i uttryck i att kursen å nyemitterade premieobligationer stigit icke oväsentligt över pari och ofta givit anledning till en livlig spekulation i dessa papper. I sådana fall har staten frivilligt avstått från möjligheten att tillgodogöra sig de fördelar, som marknadsläget erbjuder och vilka avspeglas i fondbörsens värdesättning av de tidigare lånen. Premielån synas i regel kunna säljas även med en vinstplan, som motsvarar en lägre förräntning än den, som erhålles å vanliga statslån, och detta torde säkerligen, om man icke eftersträvar alltför höga lånebelopp, kunna ske utan risk för någon större avmattning i köpintresset. Förhållandena kompliceras emellertid för närvarande därav, att skatten å premieobligationsvinster understiger den skatt, som vid olika inkomstlägen utgår å andra inkomster. Detta bör givetvis be-

aktas vid uppgörandet av vinstplanen. Utskottet har velat föra dessa spörsmål på tal, enär desamma enligt utskottets mening äro förtjänta av närmare utredning och övervägande från riksgäldsfullmäktiges sida.

Frågan om försäljning av premieobligationer på avbetalning genom särskilda kommissionärer har vid flera tillfällen under 1930-talet varit föremål för statsrevisorernas och bankoutskottets uppmärksamhet. De gjorda påpekandena ha medfört, att postverket numera deltager i denna försäljning under emissionstiden, varjämte försäljningsvillkoren i vissa avseenden modifierats i en för allmänheten gynnsam riktning. Priset vid köp av premieobligationer på avbetalning måste emellertid alltjämt anses vara väl högt. Det utgjorde för obligationer av 1942 års premielån till en början 57 kronor men höjdes ganska snart, sedan kursen å obligationerna stigit, till 59 kronor. Detta överpris har tillkommit med anledning av de icke obetydliga kostnader för kommissionärerna, som äro förenade med avbetalningssystemet. För köparen innebära emellertid avbetalningsvillkoren en kostnad av ungefär $2^2/_3$ procent i månaden under den tid avbetalningen pågår. Överpriset synes utskottet därför vara av den storleksordning, att det väl kan ifrågasättas, huruvida staten bör tillåta avbetalningsförsäljning på sådana villkor. Det är sannolikt, att ändamålet med avbetalningsförsäljningen — nämligen att för mindre inkomsttagare möjliggöra förvärvandet av en eller annan premieobligation — kan i samarbete med kreditinrättningarna tillgodoses på andra, för obligationsköparna fördelaktigare vägar. Detta kunde ske exempelvis genom att kreditinrättningarna i ökad omfattning tillhandahölle avbetalningslån mot säkerhet av premieobligationer eller medverkade till uppsamlande av sparmedel i smärre poster i direkt syfte att möjliggöra obligationsköp. Utskottet förutsätter, att riksgäldsfullmäktige med beaktande av samtliga på frågan inverkande omständigheter taga det nuvarande systemets bibehållande under omprövning i god tid före emitteringen av nästa premielån.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet ansett sig böra för riksdagen

omförmäla.

3:o.

Tjänstgöringstiden vid riksbankens huvudkontor och riksgäldskontoret.

Revisorerna hava under § 8 i sin berättelse angående riksbanken efter en ingående redogörelse för tjänstgöringstiden inom den civila statsförvaltningen bland annat lämnat följande upplysningar rörande tjänstgöringstiden vid riksbankens huvudkontor och riksgäldskontoret:

Tjänstgöringstidens längd för befattningshavarna vid huvudkontoret växlade avsevärt icke blott olika avdelningar emellan utan också inom de särskilda avdelningarna. Sålunda hade vissa tjänstemän, främst i ledande ställning, eller å de mest arbetstyngda avdelningarna en tjänstetid, som uppginge till eller i vissa fall väsentligt överstege 42 timmar per vecka. Å andra avdel-

ningar åter vore tjänstgöringstiden för den personal, som hade att utföra det mera rutinmässiga arbetet, kortare — i vissa fall avsevärt kortare — än 42 timmar per vecka. Arbetstiden under sommarmånaderna vore på flertalet avdelningar lika lång eller i vissa fall längre än under årets övriga månader, detta på grund av semestrar m. m. Å några få avdelningar hade försök gjorts att förkorta tjänstgöringstiden under två av sommarmånaderna, men det hade icke å någon av dessa avdelningar blivit möjligt att medgiva en förkortning, som tillnärmelsevis motsvarade 9 timmar i veckan. Orsaken härtill vore även i detta fall önskan att i möjligaste mån förlägga semestrarna till sommarmånaderna.

Från och med den 1 oktober 1942 omfattade tjänstgöringstiden vid riksgäldskontoret dagligen 7 timmar, däri ej inräknat lunchrast, dock att arbetstiden under lördagar utgjorde $4^1/_2$ timmar. Den effektiva tjänstgöringstiden vore sålunda numera $39^1/_2$ timmar. Trots denna ökning av arbetstiden understege densamma den vid civila statsförvaltningen gällande med $2^1/_2$ timmar för vecka.

För egen del hava revisorerna i ärendet gjort i huvudsak följande uttalande:

Såsom av det ovan anförda framgår har inom den civila statsförvaltningen sedan 1921 en tjänstgöringstid av 42 timmar för vecka varit gällande.

Den av revisorerna verkställda utredningen utvisar, att tjänstgöringstiden vid riksbankens huvudkontor — med undantag av vissa avdelningar — icke oväsentligt understiger den vid civila statsförvaltningen gällande. Vad beträffar riksgäldskontoret har tjänstgöringstiden intill den 1 oktober innevarande år utgjort endast $36^1/_2$ timmar för vecka, och även med därefter föreskriven utökning av arbetstiden understiger densamma alltjämt den för statsförvaltningen gällande. För övrigt må här erinras om det förhållandet att i motioner till 1940 års lagtima riksdag hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om ändring i gällande instruktioner, arbetsordningar m. m., så att arbetstiden för befattningshavare i statens tjänst ökades från 42 till 48 timmar per vecka samt under s. k. sommartid från 33 timmar till 39 timmar per vecka. Ehuru riksdagen efter inhämtande av allmänna lönenämndens utlåtande icke funnit nämnda motioner böra föranleda någon generell utvidgning av arbetstiden för statens tjänstemän på sätt som i motionerna ifrågasatts, framlade riksdagen likväl förslag till vissa åtgärder i syfte att ernå ett effektivare utnyttjande av den fastställda arbetstiden.

Revisorerna vilja ifrågasätta, huruvida icke tjänstgöringstiden vid riksbankens huvudkontor och riksgäldskontoret borde närmare anslutas till den för civila statsförvaltningen gällande.

Med anledning av vad statsrevisorerna i sin berättelse anfört hava *fullmäktige i riksbanken* i skrivelse till bankoutskottet den 14 januari 1943 framhållit, att frågan om riksbankens blivande organisation torde, såsom fullmäktige i sin berättelse till utskottet anmält, bli föremål för fullmäktiges prövning inom den närmaste tiden. Skulle en omorganisation komma till stånd, kunde man utgå från att som ett led däri inginge, att tjänstetiden vid huvudkontoret komme att anknytas till vad som gällde inom den civila statsförvaltningen även för den personal, som nu hade kortare tjänstgöringstid.

Enligt vad utskottet inhämtat, har tjänstgöringstiden i *riksgäldskontoret* från och med den 7 januari 1943 utökats till 42 timmar i veckan mot tidigare gällande tjänstgöringstid av $39^1/_2$ timmar per vecka.

Såsom bankofullmäktige meddelat, kommer frågan om en utökning av tjänstgöringstiden vid riksbankens huvudkontor att av fullmäktige upptagas till prövning inom den närmaste tiden. Med hänsyn härtill har utskottet ansett sig icke för närvarande böra göra något särskilt uttalande i den av revisorerna väckta frågan, utan kommer detta spörsmål att framdeles upptagas av utskottet, därest förhållandena därtill skulle föranleda; vilket utskottet härmed får för riksdagen *Utskottet.*

anmäla.

4:o.

Protokoll och berättelser.

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

5:o.

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken.

Efter granskning av riksbankens räkenskaper för år 1941 hava riksdagens senast församlade revisorer i sin därom avgivna berättelse meddelat, att de för sin del ansåge, att ansvarsfrihet borde beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1941 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1942 till och med den 9 januari innevarande år.

6:o.

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret.

Revisorerna hava i sin berättelse anmält, att revisorerna för sin del tillstyrkte, att ansvarsfrihet måtte beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret för den tid, revisionen omfattat.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende på riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran, samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens år 1942 församlade revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1941—30 juni 1942 än även för alla beslut och åtgärder, som finnas antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1942 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 2 mars 1943.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Åkerberg, Nordenson, Sandén*, Friggeråker*, Sundvik, Sylwan, Ohlin* och *Leander;*

från andra kammaren: herrar *Svedman, Paulsen, Andersson* i Falkenberg, *K. A. Westman, Hall, Andersson* i Munkaljungby, *Ericsson* i Åtvidaberg och *Eriksson* i Sandby.

*Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

vid punkten 1:o) (ang. räntepolitiken): av herr *Hall.*